

Bacheloroppgave

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

Øystein Søraker

Norske krigere, romerske sverd

Bacheloroppgave i ARK2003

Veileder: Ingrid Ystgaard

April 2022

Øystein Søraker

Norske krigere, romerske sverd

Bacheloroppgave i ARK2003

Veileder: Ingrid Ystgaard

April 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Det humanistiske fakultet

Institutt for historiske og klassiske studier

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

Norske krigere, romerske sverd

ARK 2003

Institutt:

Det humanistiske fakultet og Institutt for historiske og klassiske studier.

År:

2022

Kandidat:

Øystein Søraker

Veileder:

Ingrid Ystgaard

Innholdsfortegnelse

Innledning.....	2
Bakgrunn.....	2
Identifikasjon av importerte romerske sverd.....	2
Sverdenes distribusjon over tid.....	3
Sverdets betydning.....	3
Sverdbeslag og sverdgrep.....	4
Teorier.....	4
Metode.....	8
Oversikt over tveeggede romertidssverd i Norge.....	10
Hva sier tallene.....	11
Mulige forklaringer.....	13
Avslutning.....	15
Appendiks.....	16
kilder.....	24

Innledning

En måte å skaffe informasjon om kontakt mellom forskjellige kulturer er å se på hvordan gjenstander som er produsert av en kultur, kan finne veien til en annen kultur. Så en måte å skaffe informasjon om hvordan Romersk kultur kan ha funnet veien til Norge, og hvordan Romerriket kan ha påvirket romertids Norge, er å se etter romerske varer i Norge. En type romersk vare som potensielt kan fortelle mye om kontakten mellom Norge og romerriket, er sverdet. Sverd har en praktisk verdi som våpen, men kan også ha symbolsk verdi. Forekomsten av romerske sverd i Norge kan fortelle oss hvor ettertraktede de var, og kontekstene de er funnet i kan fortelle oss hvilken betydning de hadde, og hvorfor man ville ha dem. Jeg skal se på tidligere forskning, og teorier for å få en forståelse for hva vi allerede vet om romertidens nordmenns forhold til romerske sverd, og romersk kultur, men jeg skal også se på hva romerske sverd og norsk romertids gravmateriale kan fortelle oss om nordmenns forhold til andre germanske folk, og hvordan kulturen i Norge forandret seg over romertid.

Jeg skal sette opp en oversikt over over romerske sverd i Norge, og hvordan de er spredt geografisk, og kronologisk. På denne måten kan jeg finne ut om det er noen spesielt høye konsentrasjoner av romerske sverd, men også gradvise eller plutselige økninger eller nedganger i mengden sverd over tid. Ved å finne ut hvor og når slike konsentrasjoner, økninger og nedganger eventuelt oppstår, kan jeg potensielt få en bedre forståelse om hvordan makt og rikdom kan ha vært distribuert, og hvordan kulturelle forandringer kan ha utviklet seg og spredd seg gjennom landet.

Bakgrunn

Det første jeg skal gjøre er å gjennomgå noe eksisterende forskning på romerske sverd, og annen informasjon som kan bidra til å sette informasjonen i mine egen oversikt inn i kontekst. Jeg skal gå igjennom informasjon som gir en forståelse for hvordan man identifiserer romerske sverd, hva tidligere forskning sier om hvordan romerske sverd distribueres over tid og rom i Norge, hvilken betydning sverdene kan ha hatt for folk i Norge i romertid, hva slags tilbehør som kommer sammen med sverdene, og tilslutt noen teorier andre forskere ha hatt om forholdene i Norge under romertid, og kontakten mellom Norge, romerriket og andre germanske grupper.

Identifikasjon av importerte romerske sverd

Før jeg kan snakke om hvor mange romerske sverd vi har i Norge, og hvordan de kom hit, må jeg først etablere hvilke typer sverd det er snakk om. Rasmussen gir i *Sejrens triumf* en beskrivelse av to typer romerske sverd: *Gladius* som er beskrevet som et likesidet sverd på 40 til 50 cm i lengde, som var godt balansert, og kunne brukes til støt og slag. det andre sverdet som ble beskrevet er *spatha*, som var et lengre sverd på 60 til 90 cm brukt av romerske ryttere (Rasmussen, 2003, s. 155). I løpet av romertid ser det ut til at våpenmaterialet forandrer seg. Rasmussen sier at *spatha* sverdet ble det vanligste sverdet i den romerske hæren i løpet av 3. århundre e. Kr. (Rasmussen, 2003, s. 155). Jeg forstår det slik at dette betyr at *Gladius* var den vanligste sverdtypen i den romerske hæren opp til det 3. århundre. Joki nevner detaljer som kan brukes for å ganske sikkert identifisere sverd som romersk import. Disse detaljene er stempelmerker fra romerske smier og avbildninger av seiersgudinnen Viktoria (Joki, 2006, s.39). Så stempelmerker og viktoriafigurer kan brukes for å identifisere romerske sverd, men Carnap-Bornheim og Ilkjær sier at typologisk likhet mellom de tveeggede sverdene fra

C1 som har stempelmerker eller figur avbildninger, og de tveeggede sverdene fra samme periode som ikke har disse detaljene, gjør det sannsynlig at disse sverdene også er romersk import (Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 136). I og med at Carnap-Bornheim, og Ilkjær spesifiserer at det er norske tveeggede sverd fra C1 som sannsynligvis er eksklusivt romersk produserte, tolker jeg det som at de mener at større mulighet for hjemlig produksjon av tveeggede sverd fra C2 og etter. Joki, og Ystgaard ser ut til å mene det samme (Joki, 2006, s.40)(Ystgaard, 2014, s. 93). Jeg kan dermed anta at alle tveeggede sverd romertidssverd i Norge som er datert til før C2 kan anses som romersk import.

Sverdenes distribusjon over tid

En vesentlig del av min undersøkelse skal være å analysere sverdenes spredning over tid, så jeg skal se på noe av det som allerede er skrevet om dette. Ystgaard sier at tveeggede sverd, som representerer romersk våpentradisjon erstatter de eneggede sverdene av germansk tradisjon, rundt 2. århundre (Ystgaard, 2014, s. 93). Romerske sverd ser altså ut til å først oppstå i Norge rundt andre halvdel av B2. Joki sier at korte tveeggede sverd som ligner den romerske *gladius* kommer i løpet av eldre romertid, men at det i løpet av yngre romertid blir vanligere med lengre, smalere sverd (Joki, 2006, s. 26). En annen kilde som også mener dette er Ystgaard som sier at den romerske *spatha* blir introdusert til skandinavia i starten av yngre romertid (Ystgaard, 2014, s. 93).

Carnap-Bornheim, og Ilkjær gir noen eksempler på sverd med figur avbildninger. En *Spatha* fra Egge i Steinkjer, som de daterer til begynnelsen av 2. århundre, og noen sverd fra Jevnaker, Rør og Øvre Stabu, som de daterer til tidlig 3. århundre. De nevner også noen sverd med romerske stempelmerker fra Arnelund, By, Einang og Røllang, og daterer sverdene fra Arnelund og Einang til andre halvdel av det 3. århundre, som tilsvarende C2 (Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 135-136). Joki nevner også disse funnene, men inkluderer også dateringer for de stempelmerkede sverdene fra By, som dateres til C2, og Røllang, som hun daterer til C1b (Joki, 2006, s. 39-40). Det ser dermed ut til at sverd med klare markører på romersk opphav, kan finnes så langt tilbake B2, og at det ser ut til at det er minst ett tilfelle av en *spatha* som er fra før yngre romertid.

Jeg har sett på hvordan forskjellige typer sverd er distribuert over tid, men jeg skal også se på hvordan det totale antallet romerske sverd forandrer seg over tid. Carnap-Bornheim og Ilkjær forklarer at deres egen oppstilling viser at forekomsten av romerske sverd i norske våpengraver er høyest i periode C1b, og at sverdene fra denne perioden utgjør rundt 40% av det totale funnmaterialet (Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 136). Jeg kan dermed forvente å se en merkbar økning i antallet romerske sverd i C1b, når jeg skal lage min egen oversikt.

Sverdets betydning

Sverdets betydning for germanske folk i romertid, vil høyst sannsynlig påvirke hvordan sverdene opptrer i gravmaterialet. Joki forklarer flere avbildninger og skriftlige kilder fra jernalderen og etter, viser at sverd har en symbolsk verdi for norrøne og germanske folk. Hun forklarer at sverdet var et maktsymbol for eliten, og at konger og makthavere ofte var avbildet med sverd. Hun sier også at sverdet ble brukt som symbol ved overgangsritualer, som i overgangen fra å være en gutt til å bli en mann, eller hos initieringsritualet for å bli del av et krigerfølge. Hun forklarer at i gravmaterialet hun har tatt for seg i sin egen tekst, er det sverd tilstede i litt over halvparten av gravene (Joki,

2006, s. 39). Sverdene har dermed en viktig symbolsk rolle for menn, krigere og eliten. Jeg kan derfor anta at en grav med sverd sannsynligvis hører til en person som har minst en av disse rollene.

Sverdbeslag og sverdgrep

Sverdbeslag, håndtak og annet tilbehør til sverdet kan sannsynligvis fortelle mye om hvilken betydning det romerske opphavet til sverdene selv hadde for germanske folk. Carnap-Bornheim, og Ilkjær sier at annet enn sverd, er det blant våpengravmaterialet kun noen sverskjedebeleslag, og noen få bandolærbeslag som man ellers kan påvise at er av romersk opphav. De sier at det ikke er noen kjente tilfeller av lansespisser, skjoldbuler eller spyd med romersk opphav i Norge (Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 137). Ystgaard sier at det er forekomster av importerte romerske skjeder, grep og sverduppheng, men at de for det meste er av lokal eller germansk produsert fra andre halvdel av 200-tallet og etter. Hun nevner også at det er grep som tolkes som en blanding av keltisk tradisjon, og etterligning av korte tveeggede romerske sverd (Ystgaard, 2014, s. 93-94). Jeg tror dette kan tyde på at det var mer av praktiske grunner, germanere importerte romerske sverd. Det kan hende at romerske sverd var av bedre kvalitet enn det germanerne kunne produsere selv, og at det derfor var strategisk, og ikke kulturell grunn til at germanere ville ha romerske sverd spesifikt.

Carnap-Bornheim, og Ilkjær påpeker at romerske bandolærer var justerbare, mens bestemte germanske sverdbeltes ikke var justerbare. De påpeker også at de romerske bandolærene ikke hadde rolle som statussymbol, men at germanske bandolær med utsmykking i sølv hadde en slik rolle (Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 143). Det kan se ut som om germanere helst ville ha germansk stil på våpnene sine, men ville ha romersk kvalitet. Romerske bandolær var antageligvis masseprodusert av romerne, og germanske høvdingene kan ha hatt dem som reserveutstyr som kunne utdeles til soldater som ikke hadde egne sverdbeltes. Siden de germanske sverdbeltene ser ut til å være laget for enkeltindivider, kunne krigerne få produsert beltes som gjennom stilen kunne uttrykke tilhørighet til grupper eller familier, via for eksempel symboler. De kunne også vise rikdom ved å for eksempel utsmykke sverdbeltet med sølv. På denne måten kan de personaliserte germanske sverdbeltene, lettere uttrykke statusen og tilhørigheten til krigeren.

Teorier

Nå skal jeg se på forskjellige teorier rundt hvilke prosesser det er som ligger bak tilstedeværelsen av romerske sverd i Norsk gravmateriale. Jeg skal senere prøve å se hvordan tallene i min egen oversikt passer inn i de forskjellige teoriene, og på denne måten finne ut hvilken forklaring som er mest sannsynlig.

Først skal jeg se på hva som er sagt om hvordan germanske hærer i Norge kan ha vært sammensatt. Ystgaard forteller at våpenutstyret som er funnet i graver, nausttuffer og borger i Midt-Norge tyder på en omfattende, organisert og mobil form for krigføring i romertid, og at denne formen for krigføring tok i bruk en offensiv strategi som skulle avgjøre konflikten så fort som mulig. Hun sier at grunnen til at de ønsket å avgjøre konflikten fort var at krigerne var ansvarlige for eget utstyr og kost. På grunn av dette kunne ikke hæren holde seg i felten over lengre tid. Ystgaard forteller at våpentypene og våpenkombinasjonene i Midt-Norske romertidsgraver er relativt standardiserte. Dette mener hun indikerer en taktikk som baserer seg på å kjempe i samlede koordinerte grupper. Hun sier at en slik form for krigføring forutsetter at

krigerne er opplært til å kjempe som gruppe, som forutsetter et sterkt krigersamhold, og lojalitet til fellesskapet (Ystgaard, 2014, s. 251-258). Ystgaard sier i en annen tekst at våpenmaterialet fra Midt-Norge viser en overregional design og stor likhet med det samtidige våpenmaterialet fra Sør-Skandinavia, som tyder på en sentralisert produksjon. Hun sier at de store armeene som preger romersk jernalder, besto av profesjonelle soldater, som kjempet som grupper i formasjoner. Slike soldater ville ha fått lønn i form av penger eller krigsbytte. Hun sier at samfunnet i romertids Midt-Norge var organisert nokk til at lederne kunne skaffe seg nok makt til å rekruttere og utruste armeer (Ystgaard, 2020, s. 297). Hvis de germanske hærene i Norge var organisert på den måten som Ystgaard har tydet ut i fra Midt-Norsk materiale, så kan vi forvente å se et mye likheter i gravmaterialet.

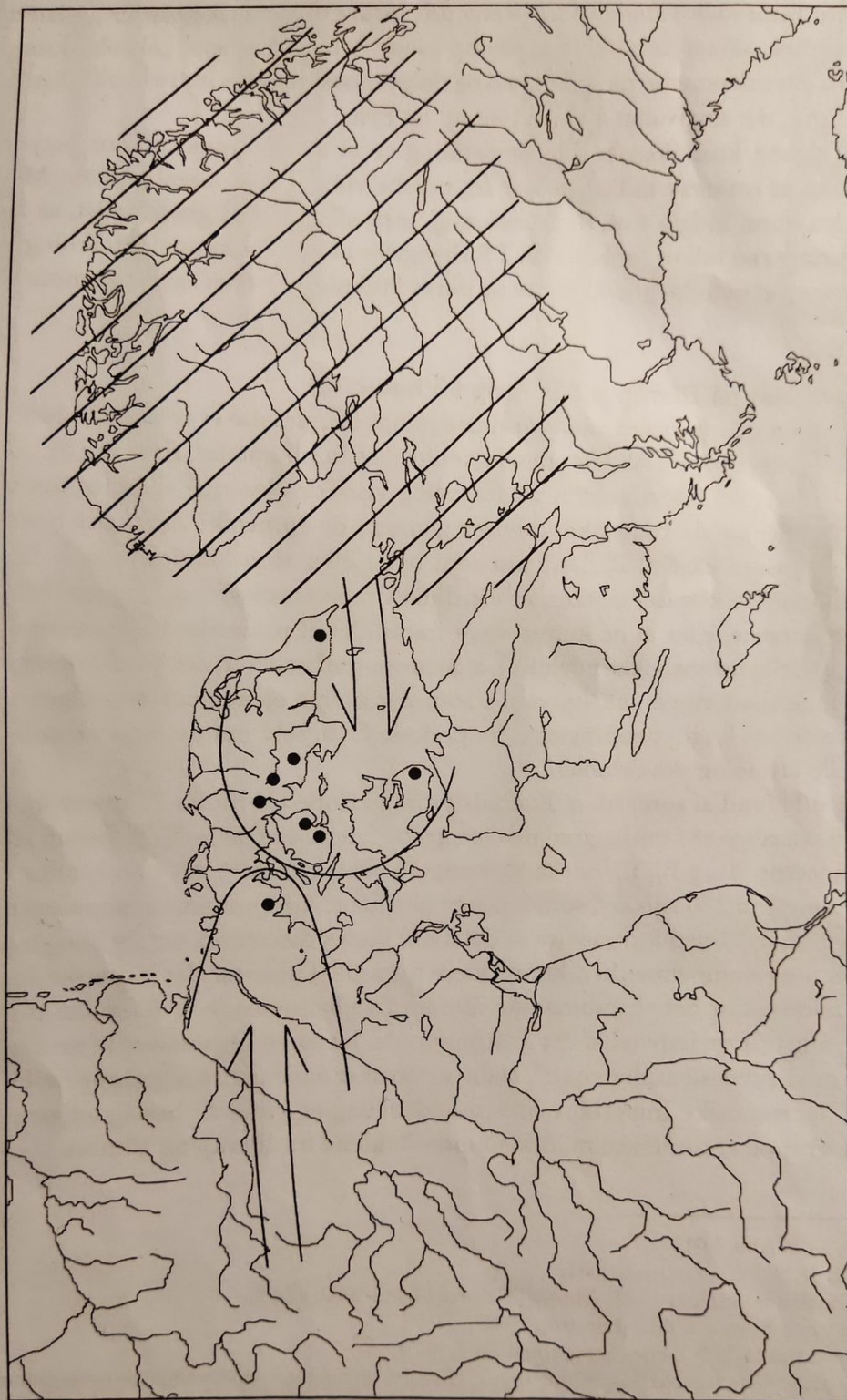
Carnap-Bornheim, og Ilkjær sier at depotfunnene fra Vimose 3 og Illerup i Danmark, hadde opphav i en mislykket militær aksjon i perioden 200-250 e. Kr, fra den sørvestlige delen av den skandinaviske halvøya, som omfatter den sørlige delen av Norge, og sørvest i Sverige (Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 137-138, jf. Figur 1). De sier at disse funnene viser at mengden av romerske våpen i Norge var høyere enn det gravmaterialet i Norge tilsier. De argumenterer også for at den homogene sammensetningen av det romerske våpenmaterialet i norsk gravmateriale, og hos depotfunnene fra Illerup og Vimose 3, betyr at det romerske våpenmaterialet kom til Norge via målrettet handel, som blant andre ruter kan ha gått via Himlingøje eller Lundeborg i Danmark. De mener at det er usannsynlig at dette romerske våpenmaterialet kan ha kommet som gaver, via hjemvendene germanere som hadde vært i romersk tjeneste, eller tilfeldig tilførsel, nettopp på grunn av homogeniteten til våpenmaterialet. De forklarer at særlig romerske sverd var viktige for militær planlegging hos germanske grupper i tiden rundt 200 e. Kr. Carnap-Bornheim og Ilkjær peker også ut at eneggede sverd forsvinner fra germansk våpenmateriale i denne perioden. De fortsetter med å si at våpenmaterialet fra norske gravfunn, og materialet fra Illerup og Vimose gir inntrykk av at våpnene var oppbevart i arsenaler som var kontrollert av den militære eliten, og at krigere bare fikk utlevert våpen fra disse arsenalene når det var behov. De knytter arsenalforklaringen til de romerske bandolærenes justerbarhet, og hvorfor disse ikke var tegn på høy rang (Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 143-144). Jeg mener at de romerske sverdene som har germanske grep, beslag eller sverdbeltes, sannsynligvis var privat eid. Sverd som var oppbevart i arsenal ville sannsynligvis ikke blitt modifisert på denne måten, og en høvding som eide et slikt arsenal ville sannsynligvis beholde de romerske bandolærene for sverdene i arsenal, siden disse var justerbare. Sverd med romerske bandolær, beslag eller håndtak kan derimot også være privateid, siden en kriger kan ha flere grunner til å ikke investere i germanske modifikasjoner. Det kan for eksempel hende at krigeren ikke hadde, eller ikke ville bruke de ressursene som kreves for å gjøre slike modifikasjoner.

Måten romerske sverd kom seg til skandinavia kan være via diplomatisk samhandling direkte med det romerske imperiet, eller via handel med andre germanske grupper som hadde en slik direkte kontakt. Grane forklarer at diplomatisk kontakt mellom Romerriket og folk utenfor imperiet er godt kjent. Et eksempel han gir på slik diplomati er bruken av såkalte *klientkonger*. Dette innebar at romerriket sikret seg allierte ved å gi romersk-vennlige høvdinge, midlene til å opprettholde sitt eget styre, eller ved å erstatte en fiendtlig høvding med en alliert. *Klientkongene* hjalp romerne ved å for eksempel beskytte den romerske grensen, bidra med hjelpetropper eller ved å gi mat, og de romerske kunne for eksempel bidra *klientkongene* med gaver eller subsidier. En annen form for diplomati var at forskjellige folkeslag sendte ambassadører, og ba om vennskap med keiseren, som mottok ambassadørene. Grane sier videre at den

dagligdagse administrasjonen av slike saker, sannsynligvis ble håndtert av lokale guvernører og økonomiske prokuratorer, men utdyper at det er lite overlevende informasjon om hvordan dette foregikk i praksis (Grane, 2007, s. 133-135).

Jeg går litt tilbake til Vimosefunnet, og presenterer en annen kilde. Jensen sier at mange av mosefunnene stammer fra nord og nordøst for Danmark, men sier også at funn fra Vimose 2 og 3, også kan ha opphav lenger sør i Europa. Hun sier at hæren som angrep Vimose kan ha kommet fra området som i dag omfatter Tyskland og Polen, spesielt på grunn av lansespisstyper som er relatert til Polen (Jensen, 2003, s. 237). Mange av funnene som Carnap-Bornheim og Ilkjær bruker som argument for et mer omfattende norsk våpenmateriale, kan dermed delvis ha opphav et annet sted. Jeg tror derimot ikke at deler av Vimosefunnenes mulige opphav lenger sør i Europa, ville ha motbevist Carnap-Bornheim og Ilkjærs teori om et norsk våpenmateriale som er mer omfattende enn gravmaterialet tilsier, siden Jensen selv sier at mange mosefunn fortsatt har opphav Nord for Danmark.

Noe som kan bygge på teorien om en mislykket militær aksjon fra Norge og Sverige er en reduksjon i antallet tveeggede sverd i tiden etter. Ystgaard sier at forekomsten av tveeggede sverd blir lavere i sen romertid, og at eventuell organisert import av sverd reduseres fra og med midten av yngre romertid (Ystgaard, 2014, s. 94). Grunnen til at jeg tror at nederlaget i Danmark, og reduksjonen av tveeggede sverd i tiden etter i Norge er tilknyttet, er at handelsnettverket for romerske sverd som Carnap-Bornheim og Ilkjær nevner sannsynligvis har gått gjennom Danmark. Det kan hende at tilgjengeligheten til romerske sverd og andre romerske varer, gikk ned før angrepet, og at en redusert evne til å anskaffe seg romerske varer via handel kan ha motivert germanske grupper fra Norge, Sverige og andre deler av Europa til å prøve å anskaffe disse varene via å plyndre viktige handelssentre. Ystgaard sier at Sør-Skandinaviske områder som Jylland kan ha vært populære angrepsmål på grunn av at det akkumulerte seg mye rikdom i disse områdene på grunn av disse områdenes samhandling med, og nærhet til Romerriket og grenseprovincene. Hun presenterer en teori om at Danske områder administrerte importen av romerske varer til Skandinavia, og fungerte som er filter for distribusjon av romerske varer inn til Skandinavia. Ystgaard påpeker derimot at denne teorien er kritisert på grunn av at den baserer seg på rike gravfunn, siden innholdet i graver kan være basert på andre faktorer enn distribusjonsstrukturer (Ystgaard, 2014, s. 251-258).

Figur 2: Periode C1b-horisonten med angreb fra den sydvestlige del af den skandinaviske halvø mod områder, der lå ud mod Kattegat (Ilkjær 1993, Abb. 153).

Figur 1: Hentet fra (Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 138).

Joki sier at gravskikken i Norge kan ha forandret seg fra en gravskikk på flat mark uten gravgaver til en skikk med våpengraver, som resultat av en kombinasjon av

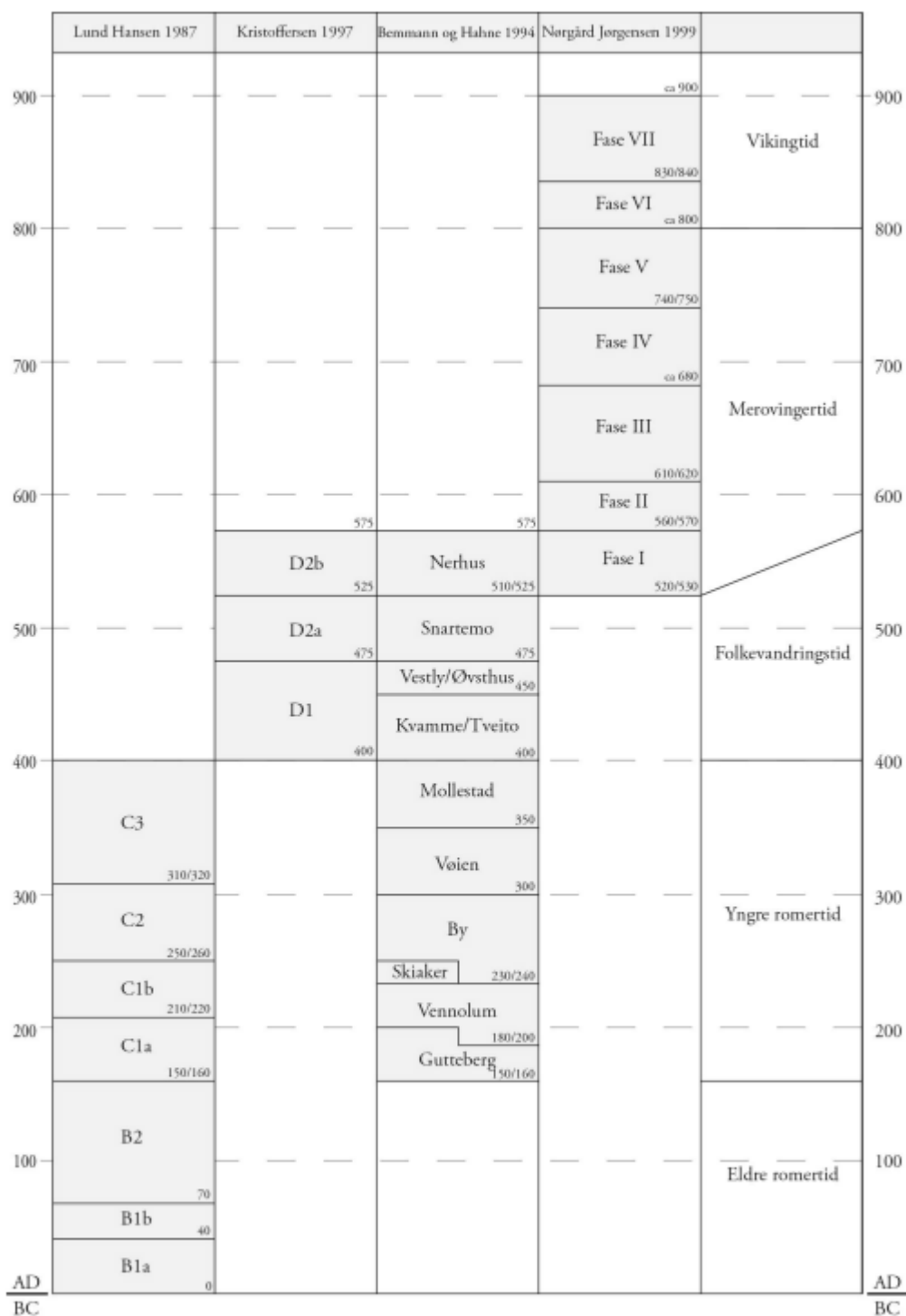
kontakt med kontinentet, og intern utvikling. Hun påpeker at våpengravskikken først oppsto på kontinentet, og at forandringene i gravskikk kan være knyttet til Markomanerkrigene. Hun sier at norske krigere trolig deltok i Markomanerkrigen i perioden 166 e. Kr.- 180 e. Kr., og peker ut at våpengravskikken i Norge økte i tiden etter krigen. Hun sier at gravskikken kan være delvis påvirket av hjemvendte krigere, men sier at mesteparten av våpengravene mer sannsynlig er resultat av at den lokale eliten tok til seg den nye ideologien gjennom kontakt med eliten i Nord-Europa, via gjestebud og gaveutveksling. Hun sier at en prosess som kan ha gjort skiftet lettere er at de skiftet fra å ha fokus på fruktbarhetsguder, til å ha fokus på krigsguder (Joki, 2006, s. 54-57). Denne teorien kan forklare økningen av våpengraver opp mot C1b som Carnap-Bornheim og Ilkjær presenterte. Ettersom den nye gravskikken spredde seg og ble mer vanlig ville gravmaterialet bli mer og mer preget av våpengraver. Det bør i så fall vises en gradvis økning i våpengraver over tid, som bør være synlig i linjediagrammene jeg setter sammen.

Metode

Videre i teksten skal jeg undersøke det norske våpenmaterialet fra romersk jernalder, en periode som omfatter ca. Kr.f til 400 e.Kr. Jeg skal identifisere dokumenterte funn av tveeggede romertids sverd i Norge. Jeg skal sette opp en tabell over hvor mange tveeggede sverd det er i forskjellige deler av romertid, og i forskjellige deler av landet. Ved hjelp av denne tabellen skal jeg lage tabeller og linjediagram som viser tveeggede sverd i de forskjellige periodene og fylkene i Norge, og et linjediagram som viser utviklingen i Norge sammenlagt. Med denne oversikten skal jeg drøfte hvordan romersk materiell kultur har påvirket norsk materiell kultur. Med de tveeggede sverdene skal jeg finne ut hvilken betydning romerske sverd sannsynligvis hadde for eliten i Norge under romertid, og hvordan den norske elitens forhold til romerske sverd kan ha variert over tid, og mellom forskjellige deler av landet.

Det er viktig å påpeke at jeg bare tar for meg publiserte funn fra et begrenset kildemateriale, dette betyr at oversikten jeg setter opp ikke er representativ av hele funnmaterialet av norske tveeggede romertidssverd, men er beregnet for å indikere en sannsynlig utvikling i den materielle kulturen i romertids Norge. Hvilke funn som forskere har brukt i publikasjonene jeg har brukt, kommer til å påvirke oppgaven av denne grunn. Det er også viktig å påpeke at bevaringsforhold spiller en viktig rolle i hva som eksisterer i dag. Sverdene som er funnet er oftest funnet i gravhauger som sannsynligvis bare medlemmer av eliten ble gravlagt i, og resultatene av undersøkelsen vil bli påvirket av disse forholdene.

Jeg skal i denne teksten ta i bruk Ulla Lund Hansens videre inndeling av Hans Jürgen Eggers' jernalder inndeling, som Ystgaard presenterer i sin tekst (Ystgaard, 2014, s. 37). Jeg skal bare ta for meg romertid så jeg kommer bare til å ta for meg perioden Kr. f. til 400 e. Kr. som omfatter tiden fra starten av B1a til ut C3. Jeg bruker det slik Ystgaard presenterer det i sin kronologi (Ystgaard, 2014, s. 36).

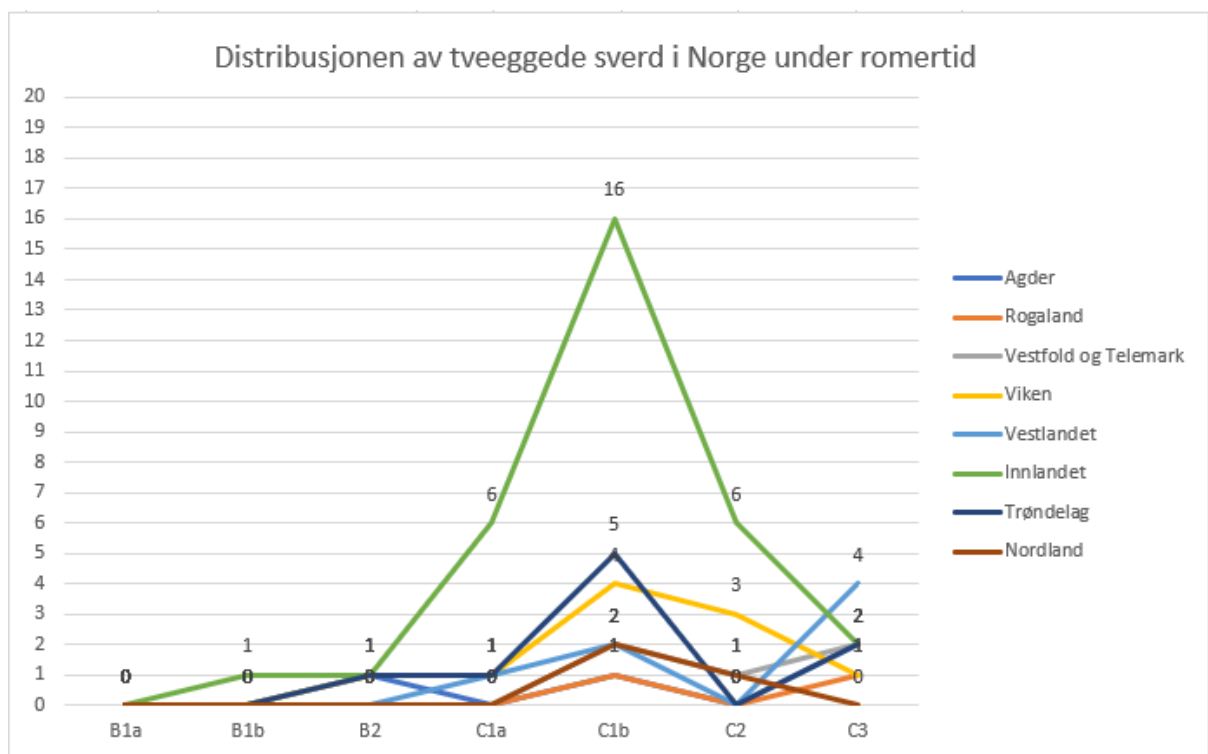
Figur 1.1: Våpenkronologi i Skandinavia fra eldre romertid til tidlig vikingtid. Basert på T. Johansen 2003:48. Tabell: Raymond Sauvage.

Figur 2: Hentet fra (Ystgaard, 2014, s. 36).

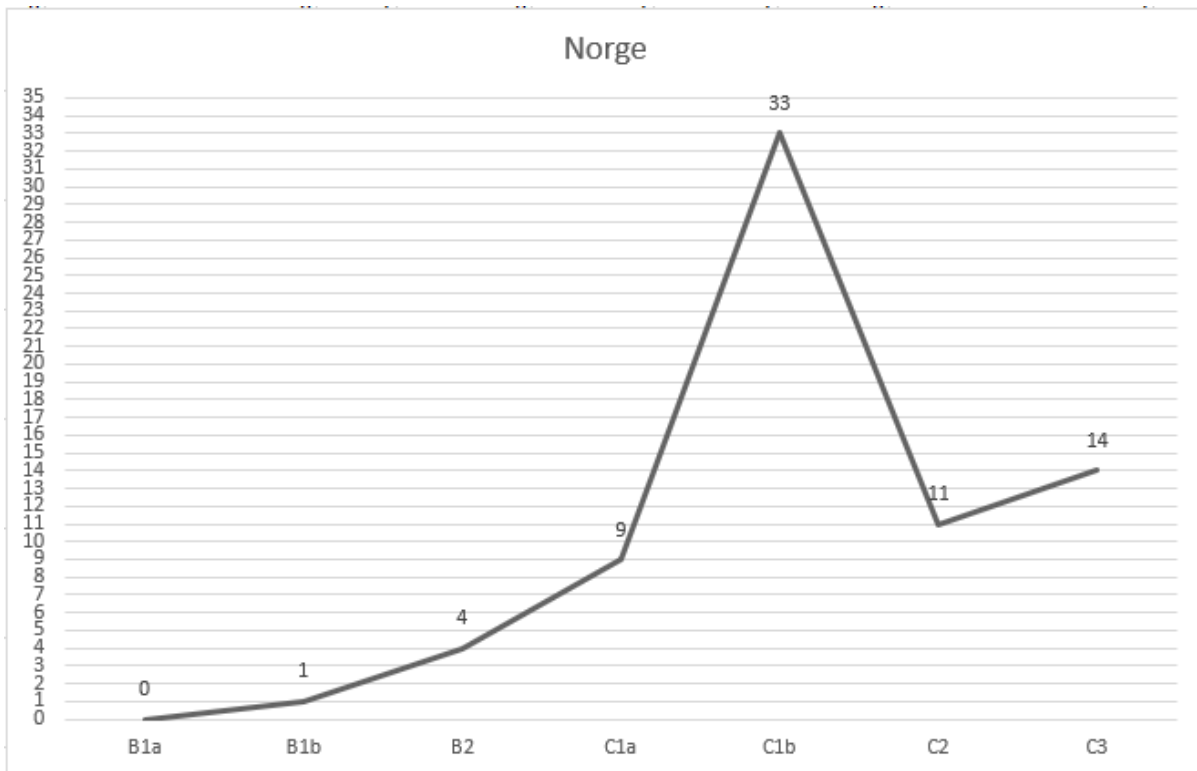
Jeg har brukt Carnap-Bornheim og Ilkjærs tabell fra side 145-146 i deres 1999 kapittel i *Et Hus med mange rom* som hovedkilde i min egen oversikt, og jeg har brukt katalogen i Carnap-Bornheim og Ilkjærs *Illerup Ådal: 1: Die Lanzen und Speere* fra 1990 for å bekrefte dateringer, og hvilke sverd som er tveeggede. Hvor *Die Lanzen und Speere* ikke

var nok, har jeg brukt Unimusportalen i tillegg. Jeg har av tidsmessige grunner ikke hatt mulighet til å gå dypt nok inn i annet kildemateriale til lage en fullstendig oversikt over romerske sverd i Norge. Jeg vet at denne oversikten ikke er fullstendig fordi Carnap-Bornheim og Ilkjær selv sier at deres oppstilling ikke gjør krav på fullstendighet (Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 136), og fordi Ystgaard nevner flere funn av sannsynlig romerske tveeggede sverd fra Midt-Norge (Ystgaard, 2014, s. 96-97) som ikke er tilstede i Carnap-Bornheim og Ilkjærs tabell (Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145-146). Oversikten jeg presenterer er heller laget for å vise et mønster som kan brukes som grunnlag for en hypotese, som senere kan undersøkes videre i en mer grundig undersøkelse. Siden jeg har brukt Carnap-Bornheim og Ilkjærs oversikt som grunnlag for min egen, kommer tallene i min tabell sannsynligvis til å virke i favør til deres teorier, noe som jeg synes det er viktig å påpeke. Jeg vil også nevne at jeg selv har gjort noen antagelser når det gjelder enkelte dateringer, som ikke var nøyaktige nok til at de passer inn i linjediagrammene jeg har laget. Jeg har prøvd å innsnevre de gjeldende dateringene til de dateringene selv tror er riktige. Forandringene er kun gjort i henhold til linjediagrammene, og funnene har sin opprinnelige datering i tabellen. Jeg kommer til å gå inn begrunnelsene bak hver enkelt forandring senere i teksten.

Oversikt over tveeggede romertidssverd i Norge

Figur 3

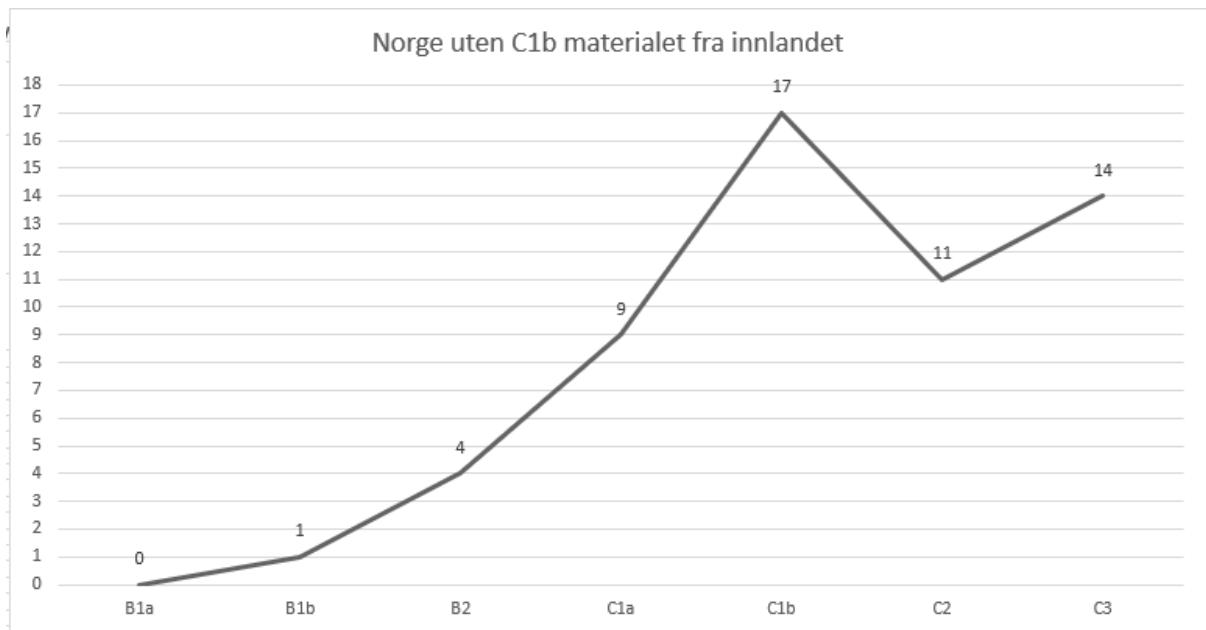

Figur 4

Hva sier tallene

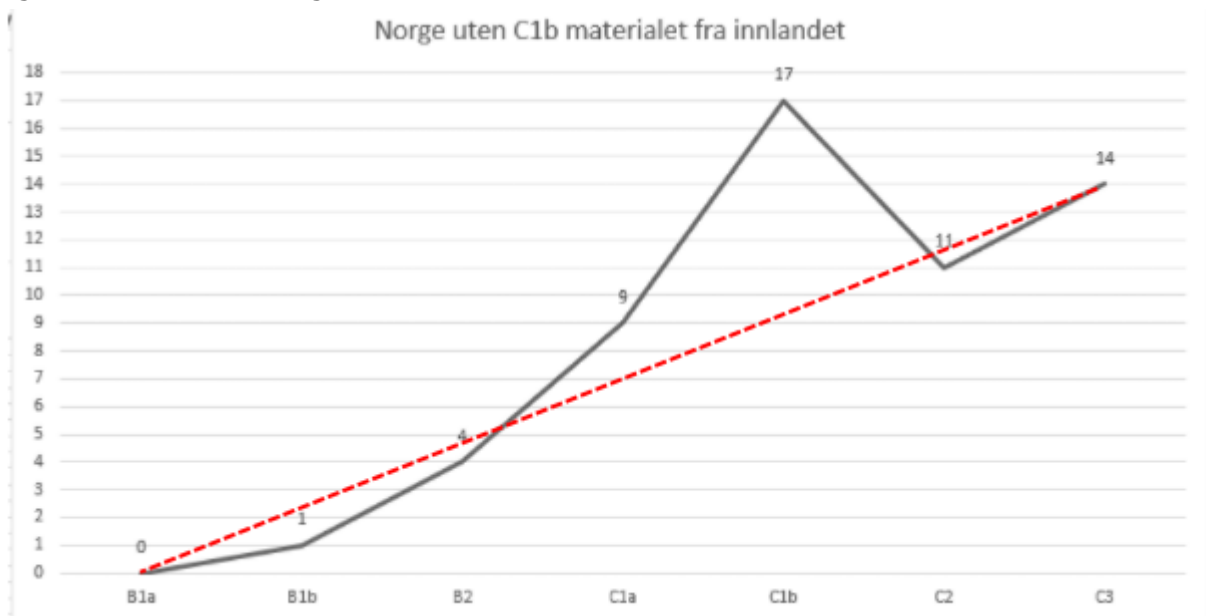
Jeg kan finne flere mønstre i den informasjonen jeg har samlet inn. Linjediagrammet antyder at det er en tilsynelatende eksponentiell økning i antall tveeggede sverd i norsk gravmateriale fram til C1b hvor mengden er høyest, før mengden sverd minsker i C2, før antallet øker litt igjen i C3. Det er aller mest funn i Innlandet etterfulgt av Viken og Trøndelag. alle fylkene har en økning av funn i C1b, men det er viktig å påpeke at funnene fra C1b i Rogaland, C1a i Klauvstad Vestre og B1b i Molden kan ha en annen datering. Økningen i C2 ser ut til å mangle i Nordland, Viken og Innlandet

Det at det særlig er et særlig høyt antall sverd i C1b bekrefter Carnap-Bornheim og Ilkjærs påstand om det samme. Dette kan forventes siden jeg brukte deres oversikt som utgangspunkt for min egen. Antallet sverd ser ut til å øke ganske plutselig fra C1a til C1b, og antallet faller ganske plutselig igjen i C2. Den plutselige økningen er mest tilstede i Innlandet, og dette kan være et isolert tilfelle, som forvrenger de totale tallene. Hvis vi fjerner C1b materialet fra innlandet kan vi se at det fortsatt er høyest antall sverd i C1b, så om det er et spesielt tilfelle, så er ikke dette hele grunnen bak den kraftige økningen.

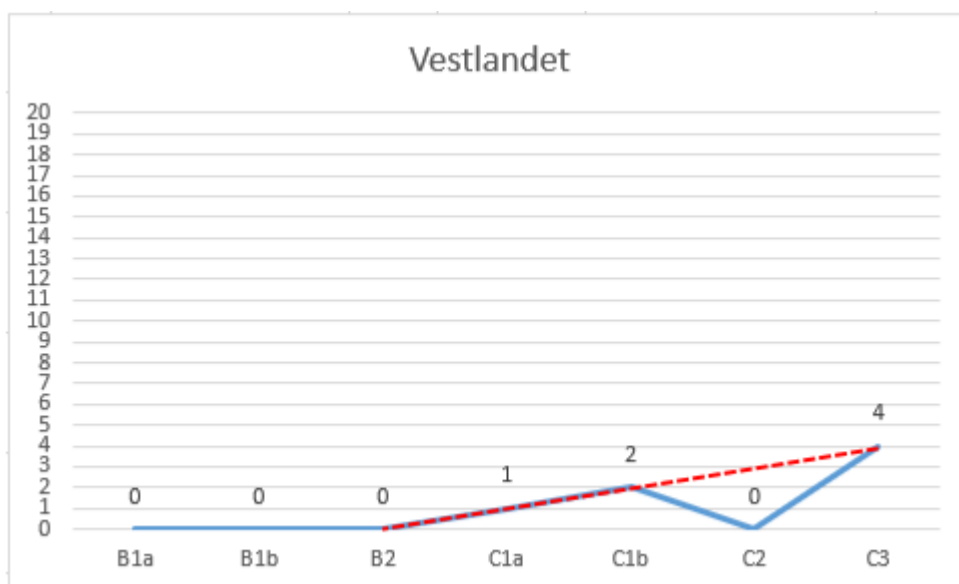

Figur 5

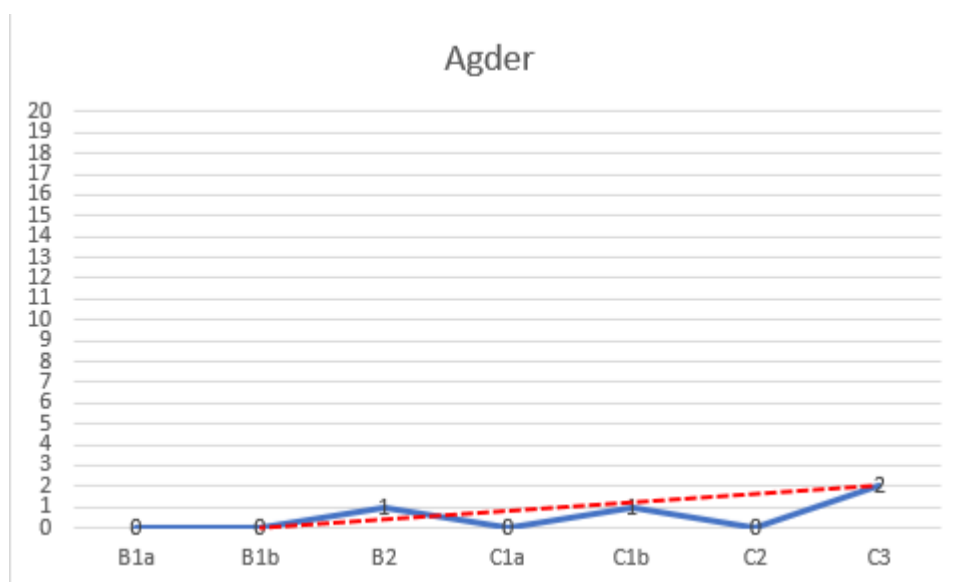
Når vi fjerner Innlandsmaterialet fra C1b får vi derimot en mer eksponentiell økning. Denne økningen ser ut som det man ville forventet hvis Jokis teori om en gradvis forandring i gravskikk, var riktig. Hvis vi ser på den plutselige økningen i C1b som et avvik, kan vi trekke en linje som viser en gradvis økning fram mot slutten av romertid. Vi kan se et lignende mønster på linjediagrammet for Vestlandet, og en antydning til et lignende mønster for Agder.

Figur 6

Figur 7

Figur 8

Det er viktig å påpeke at det er veldig få sverd i oversikten totalt, så små variasjoner vil ha stor virkning på resultatet. Det er derimot noen mønstre som virker mer sikre enn andre. Et av disse mer sikre mønstrene er økningen i C1b, grunnen til dette er at en økning er til stede i C1b hos alle fylkene i oversikten. Et annet mønster som er tilstede hos alle fylkene er nedgangen i C2. Med disse tallene kan jeg igjen forsøke å knytte sammen teoriene om organisert handel med romerske sverd, og norsk nederlag i Danmark som Carnap-Bornheim og Ilkjær presenterer, og Jokis teori om gradvis kulturell forandring, som forandrer gravmaterialet i Norge.

Mulige forklaringer

Hvis Markomanerkrigene var det som utløste forandringen i gravskikk, kan det hende at allianser og handelsnettverk ble etablert eller forsterket via at forskjellige germanske grupper fra både Kontinental Europa og Skandinavia fikk kontakt med

hverandre gjennom Markomanerkrigene. De krigerne som vendte hjem til Norge kan ha brakt med seg både nye skikker, og nye forbindelser til resten av Europa. En ny gruppe som fokuserte på gravhauger med gravgaver, kan ha begynt å spre seg i Norge, som gradvis erstattet den gamle flatmarksgrav baserte gruppen som antageligvis dominerte før. Grunnen til at den nye gruppen kom til makten kan være på grunn av de nye forbindelsene til Kontinental Europa, som ville ha gitt dem tilgang til handelsruter som ville ha gitt dem tilgang til bedre våpen, blant annet romerske sverd, som ville gitt dem en fordel i kamp mot andre germanere. Handelsrutene ga dem sannsynligvis også større rikdom, som ville ha økt makten deres, og gjøre dem mer egnet til å lage graver med rikere gravgaver. Uansett hvilken grunn det er til en slik forandring i kultur, så ser tallene i oversikten min ut til å støtte en slik utvikling. Trenden som indikeres av figur 6, samt figur 7 og 8, kan indikere denne gradvise forandringen i gravskikk.

Den store økningen av funn som vises i C1b kan derimot være på grunn av allianser mellom norske, svenske og danske høvdinger, som opprettholdt et handelsnettverk for romerske sverd, og andre romerske varer. Handelsrutene ville sannsynligvis gått via Danmark, og hvilke varer som kom inn til Norge og Sverige, var sannsynligvis derfor kontrollert av De danske medlemmene i alliansen. Det at mengden sverdfunn i Norge under denne perioden er høyest i Innlandet kan indikere at varene som kom fra Danmark ble fraktet til et handelssenter i Innlandet, som kan ha kontrollert distribusjonen av romerske varer til resten av Norge, på samme måte som de Danske høvdingene kontrollerte strømmen av romerske varer inn til resten av Skandinavia. Hvorfor innlandet i så fall inneholdt et slik handelssenter kan for eksempel være at de norske medlemmene av alliansen hovedsakelig oppholdt seg i Innlandet.

Den kraftige nedgangen av sverdfunn som sees mellom i C2, kan være knyttet til en oppløsning av denne alliansen, eller at de danske medlemmene trakk seg ut. Det kan være flere faktorer som kan ha bidratt til at en slik allianse ble oppløst. Etterkommerne av de som inngikk alliansen kan for eksempel ha mistet interessen i alliansen. Det kan ha vært konflikt om suksesjon mellom etterkommerne av en av medlemshøvdingene, hvor forskjellige medlemmer av alliansen kan ha tatt forskjellige sider i konflikten. Hvis forsyningen av romerske varer gikk ned, og ikke lenger kunne tilfredsstille etterspørselen til alle medlemmene, kan de som kontrollerte handelen ha holdt mesteparten av varene for seg selv, for å tilfredsstille sine egne behov. Disse varene kan ha vært vitale for å opprettholde høvdingenes makt, og mangelen av slike varer kan ha presset de andre medlemmene til å forsøke å skaffe seg disse varene på annet vis, som kan ha vært via å prøve å plyndre sine tidligere allierte. Jeg kan ikke si sikker hvorvidt noen av disse mulige utfallene har skjedd, men de viser at det er mange mulige grunner til en allianse mellom danske, norske og svenske høvdinger kan ha blitt oppløst.

Hvis vi bygger videre på en mulig nedgang i romerske varer til Skandinavia mellom C1b, og C2 kan det være flere grunner til at handelen ble forstyrret. Det kan hende at romerske varer kom til skandinavia via en annen germansk stamme som var direkte alliert med romerne, endten som en *klientkonge* eller via en annen form for avtale. En nedgang i romerske varer i Skandinavia kan derfor være på grunn av at denne germanske stammen og skandinaviske stammer kan ha blitt fiendtlig innstilt til hverandre, eller at alliansen mellom romerne og den germanske stammen gikk i oppløsning.

Uansett hva det var som kan ha forårsaket en slik nedgang i romerske varer så ville en slik nedgang sannsynligvis skade norske høvdingers evne til å opprettholde organiserte hærer. Hvis hærene besto av lønnede soldater som var trent til å kjempe på en spesifikk måte, kan nedgangen av romerske varer for eksempel ha redusert rikdommen til høvdingene, som ville ha redusert høvdingens evne til å betale soldatene

sine. Disse høvdingene kan da i et forsøk på å bevare soldatenes lojalitet ha tatt med seg hærene sine på plyndringstokt for å prøve å betale soldatene sine med krigsbytte. Måten dette kan ha påvirket gravmaterialet er ved at høvdingene kan ha mistet makten sin da de ikke lenger kunne betale soldatene sine. Noen høvdingene kan ha falt i kamp i et desperat forsøk på å plyndre til seg rikdom for å opprettholde makten sin. Høvdingene kan også ha valgt bort storslåtte graver for å kunne få den rikdommen de hadde igjen til å vare lengst mulig, men hvorvidt noen av disse mulige årsakene er riktige, kan ikke jeg beslutte i denne oppgaven.

Avslutning

Jeg har gjennomgått en del bakgrunnsmateriale rundt forskningen som er gjort på norsk gravmateriale, og de romerske sverdene som kan finnes i noen av disse gravene. Jeg har sett på hvordan sverd og andre romerske varer kan ha kommet seg inn til Norge, og hvilke kontakter og nettverk som kan ha bidratt til å bringe romerske varer inn i landet. Jeg har sett på hvordan andre forskere mener at romerske sverd i Norge er distribuert over tid, og hva dette kan fortelle oss om hvilken kontakt germanene i Norge kan ha hatt med både andre germanske stammer, og med romerriket selv. Jeg har sett på hvordan beslag, grep og belter som tilhørte de romerske sverdene i Norge, kan fortelle oss hvilken betydning sverdenes romerske opphav kan ha hatt for romertidens nordmenn. Ved hjelp av teorier og hypoteser fra andre forskere har jeg funnet mulige forklaringer på hvordan kontakt mellom romerriket, Norge og andre germanske stammer kan ha artet seg. Ved å sette sammen en tabell og linjediagram som viser en del av de tveeggede sverdene som stammer fra romertids Norge, har jeg funnet ut hvordan disse sverdene sannsynligvis har vært spredd utover tid og rom i Norge, under romertid. Ved hjelp av denne oversikten, og de teoriene andre forskere har presentert, har jeg prøvd å bygge videre på disse teoriene, og forsøkt å finne mulige svar på hvordan en gradvis økning i antall graver som inneholder tveeggede sverd, som jeg har funnet spor av i tallene, kan tyde på en gradvis kulturell overgang fra en kultur som fokuserte på flatmarksgraver uten gravgods, til en kultur som fokuserte på gravhauger med rikt gravgods. Tallene viser en stor økning av sverd i periode C1b som kan være et tegn på en skandinavisk handelsallianse, som kan ha forårsaket en kraftig økning i rikdom hos norske høvdinge. Det er spor etter en plutselig nedgang i mengden tveeggede sverd i Norge i C2 som kan være tegn på at den skandinaviske alliansen kollapset, som kan ha opphav i interne konflikter, som kan ha omhandlet suksesjon, eller kanskje anskaffelsen av romerske varer, eller muligens en forstyrrelse av handelsnettverket som resultat av konflikter lenger sør, kanskje mellom skandinaver og germanske allierte av romerne, eller mellom romerne og tidligere allierte germanere.

En eller flere av hypotesene jeg har presentert i denne teksten kan være forklaringen til de tallene jeg har kommet fram til, men det kan også hende at den riktige forklaringen er noe helt annet som jeg ikke har diskutert her. Det er også viktig å igjen påpeke at kildematerialet som jeg har brukt for tabellen og linjediagrammene mine er begrenset og ufullstendig. Den lave mengden totale funn er i tabellen er også ganske liten, noe som gjør at små tilfeldige variasjoner vil gi store utslag i linjediagrammene. Tallene og hypotesene som presenteres her krever en større og grundigere undersøkelse for å kunne bekreftes eller avkreftes. En undersøkelse som forsøker å lage en mer nøyaktig, eller grundigere oversikt over tveeggede sverd i Norge, kan bidra til sikrere svar på hvordan kontakt mellom Norge, romerriket og andre germanske folk, kan ha foregått.

Appendiks:

Plasseringen av funnet på Avaldsnes på C1b er gjort på grunn av at Carnap-Bornheim og Ilkjærs 1990 katalog plasserte funnet på C1-C2, mens deres oversikt fra 1999 plasserte den på C1. Jeg gikk for å plassere funnet på C1b fordi den største mengden funn totalt i Norge er fra denne perioden i følge Carnap-Bornheim & Ilkjær (1999, s. 136), og det gjør det mer sannsynlig at sverdet er fra denne perioden.

I linjediagrammet fra Innlandet har jeg også innsnevret noen av dateringene. Funnet fra Klauvstad Vestre var i begge kildene (Karnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146)(Karnap-Bornheim & Ilkjær, 1990, s. 364) datert til C1, men sverdet var av typen kortsverd Som var mest vanlig i tidlig romertid. Joki sier at lengere sverd blir vanligere enn *gladius* i løpet av yngre romertid (Joki, 2006, s. 26)så jeg har derfor plassert funnet på C1a. Funnet fra Molden var datert til B1 (Karnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146), og til B1-B2 (Karnap-Bornheim & Ilkjær, 1990, s. 373). Som Ystgaard sier så erstatter tveeggede sverd de tidligere eneggede sverdene rundt 2. århundre (Ystgaard, 2014, s. 93), og det er ingen andre tilfeller av tveeggede sverd fra B1a i mitt materiale, så jeg så det som mest sannsynlig at sverdet tilhører B1b.

Tabell 1

Agder			
Nr.	Gravfunn	Datering	Kilder
Ag. 1	Bringsvær	B2	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Ilkjær, 1990, s. 345
Ag. 2	Bringsvær haug 2	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Ilkjær, 1990, s. 345
Ag. 3	Mollestad	C3	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Ilkjær, 1990, s. 373
Ag. 4	Eiken	C3	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 351 UniMus:Kultur, u.å.

Rogaland			
Nr.	Gravfunn	Datering	Kilder
Ro. 1	Avaldsnes	C1	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 342
Ro. 2	Håland	C3	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 363

Vestfold og Telemark			
Nr.	Gravfunn	Datering	Kilder
VT. 1	Nordgården	C3	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 374
VT. 2	Ås (1)	C3	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 394
VT. 3	Ås (2)	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 394
VT. 4	Fevang Nordre	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 352
VT. 5	Tveitane (5)	C2	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 389

Viken			
Nr.	Gravfunn	Datering	Kilder
Vi. 1	Frøihov	C1a	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Ilkjær, 1990, s. 353
Vi. 2	By Hole (1)	C2	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Ilkjær, 1990, s. 346
Vi. 3	By Hole (2)	C2	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Ilkjær, 1990, s. 346
Vi. 4	Hunstad	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Ilkjær, 1990, s. 361
Vi. 5	Hurum	C2	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Ilkjær, 1990, s. 361
Vi. 6	Lundteigen	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Ilkjær, 1990, s. 371
Vi. 7	Sætrang	C3	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Ilkjær, 1990, s. 387
Vi. 8	Hunn (1)	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 361
Vi. 9	Hunn (2)	B2	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 361
Vi. 10	Vidsta (Vesten)	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 391

Vestlandet			
Nr.	Gravfunn	Datering	Kilder
Ve. 1	Hauge Lærdal	C3	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 358
Ve. 2	Kvamme	C3	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 367
Ve. 3	Modovo	C3	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 373
Ve. 4	Nummedal	C3	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 374
Ve. 5	Prestegården Vangen	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 376
Ve. 6	Tryti	C1a	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 389
Ve. 7	Vetle Guhaug Hove	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 391

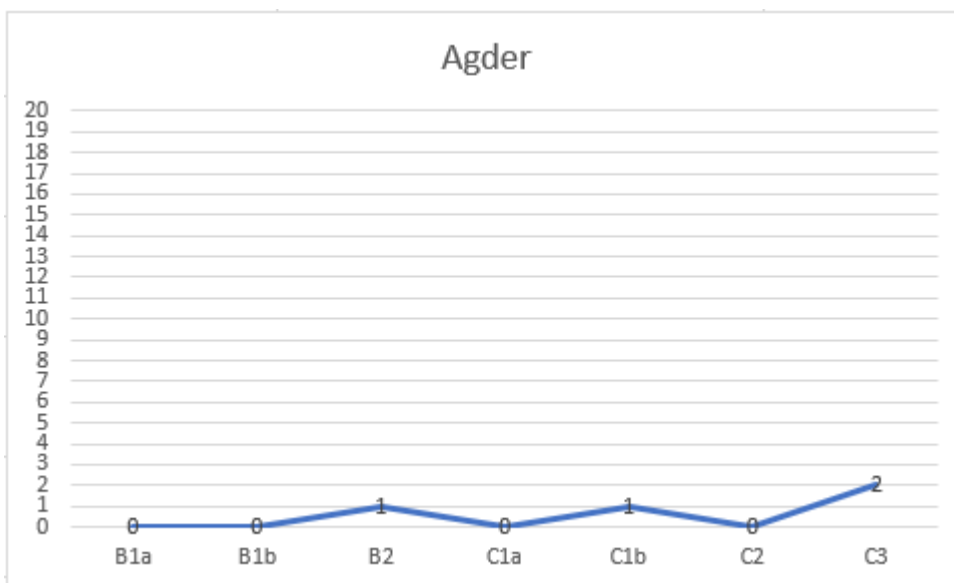
Innlandet			
Nr.	Gravfunn	Datering	Kilder
In. 1	Finstad	C3	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Ilkjær, 1990, s. 352
In. 2	Fjølstad Øvre	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Ilkjær, 1990, s. 352-353
In. 3	Gølstad	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Ilkjær, 1990, s. 356
In. 4	Gutteberg	C1a	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Ilkjær, 1990, s. 356 UniMus:Kultur, u.å.
In. 5	Kvalestad	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Ilkjær, 1990, s. 367
In. 6	Møistad	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Ilkjær, 1990, s. 373
In. 7	Rør	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Ilkjær, 1990, s. 378
In. 8	Saug	C1a	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Ilkjær, 1990, s. 379
In. 9	Arnelund	C2	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Ilkjær, 1990, s. 342
In. 10	Brunsberg	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Ilkjær, 1990, s. 346
In. 11	Dynna	C2	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Ilkjær, 1990, s. 350
In. 12	Egge Øvre	B2	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Ilkjær, 1990, s. 351
In. 13	Einang haug 1	C2	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Ilkjær, 1990, s. 351
In. 14	Gevle	C3	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Ilkjær, 1990, s. 354
In. 15	Gisleberg Nordre	C1a	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Ilkjær, 1990, s. 354
In. 16	Gullen (1)	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Ilkjær, 1990, s. 355
In. 17	Hilden (2)	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Ilkjær, 1990, s. 354
In. 18	Horgen	C1a	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 360
In. 19	Hov Øvre	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 360
In. 20	Hval	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 362

In. 21	Klauvstad Vestre	C1	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 364
In. 22	Molden	B1	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 373
In. 23	Nes Øvre	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 374
In. 24	Nordsveen	C2	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 374
In. 25	Røllang	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 378
In. 26	Smedby Østre	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 382
In. 27	Snipstad	C2	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 382
In. 28	Stabu Øvre	C1a	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 385
In. 29	Sukkestad	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 386
In. 30	Vang	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 390
In. 31	Vennolum	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 390
In. 32	Vøien	C2	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Ilkjær, 1990, s. 392

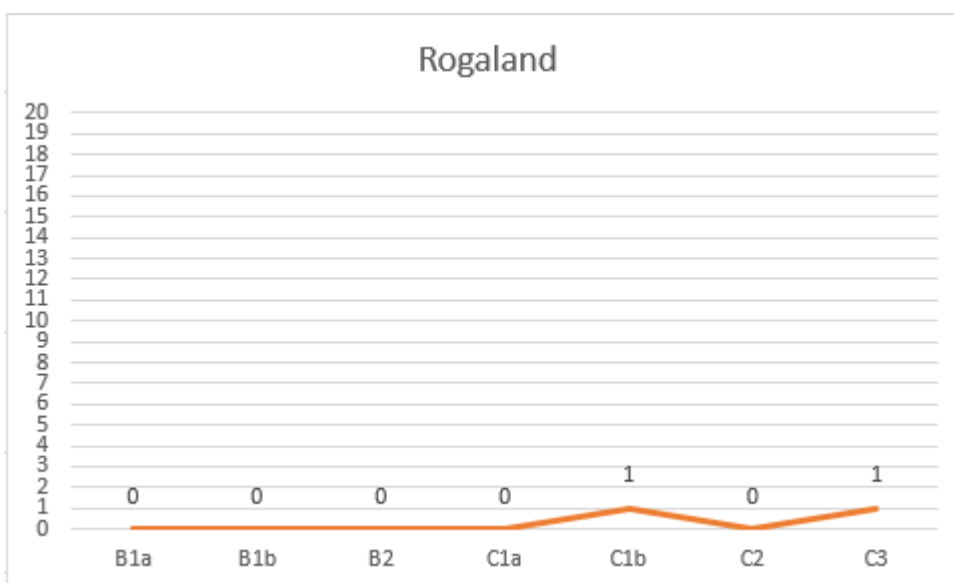
Trøndelag			
Nr.	Gravfunn	Datering	Kilder
Tr. 1	Hammer	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1990, s. 358
Tr. 2	Egge Steinkjer (1)	B2	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1990, s. 350-351
Tr. 3	Dalem (1)	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1990, s. 349
Tr. 4	Foss mansgrav	C3	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1990, s. 353
Tr. 5	Gravraak	C1a	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1990, s. 355
Tr. 6	Herrem	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1990, s. 359
Tr. 7	Malvik	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1990, s. 372
Tr. 8	Rømme	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1990, s. 378

Tr. 9	Ven	C3	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 146 Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1990, s. 390
-------	-----	----	--

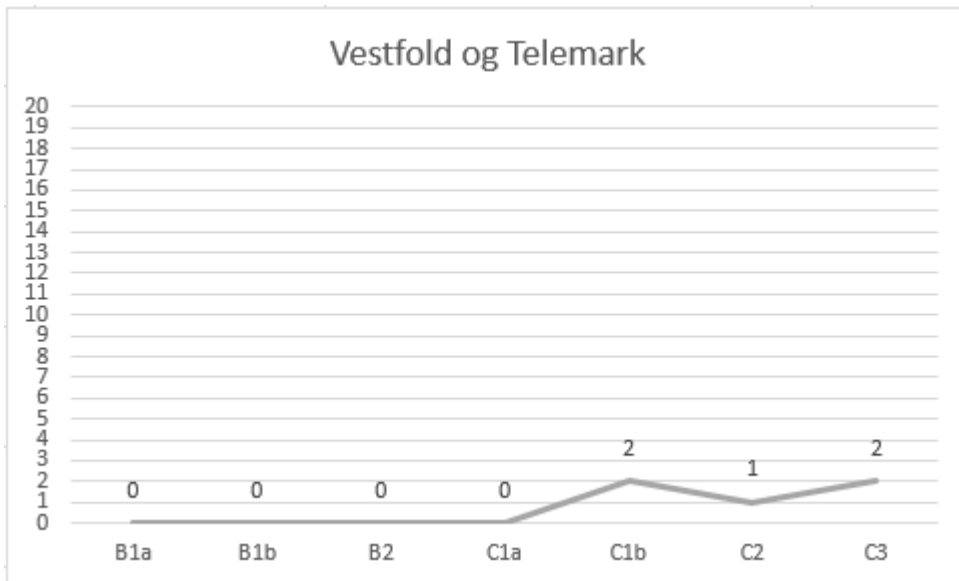
Nordland			
Nr.	Gravfunn	Datering	Kilder
No. 1	Bø	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1990, s. 346-347
No. 2	Føre grav 1	C1b	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1990, s. 353
No. 3	Steigen kirke	C2	Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1999, s. 145 Carnap-Bornheim & Ilkjær, 1990, s. 385

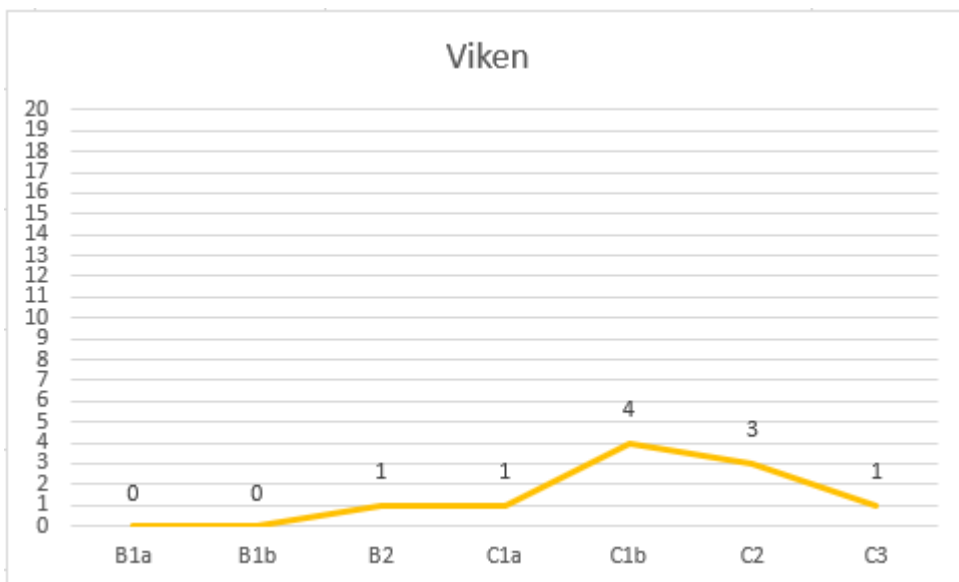
Figur 9

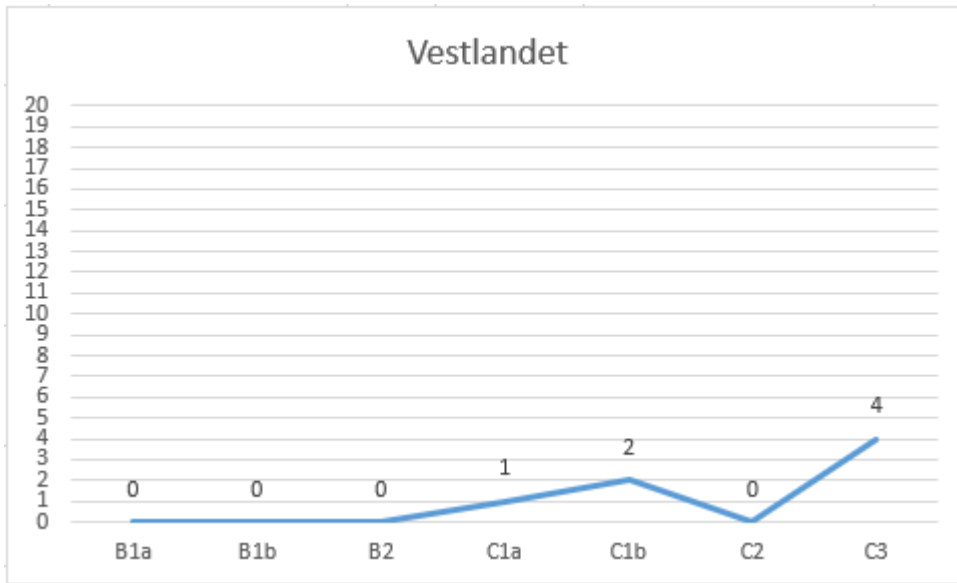
Figur 10

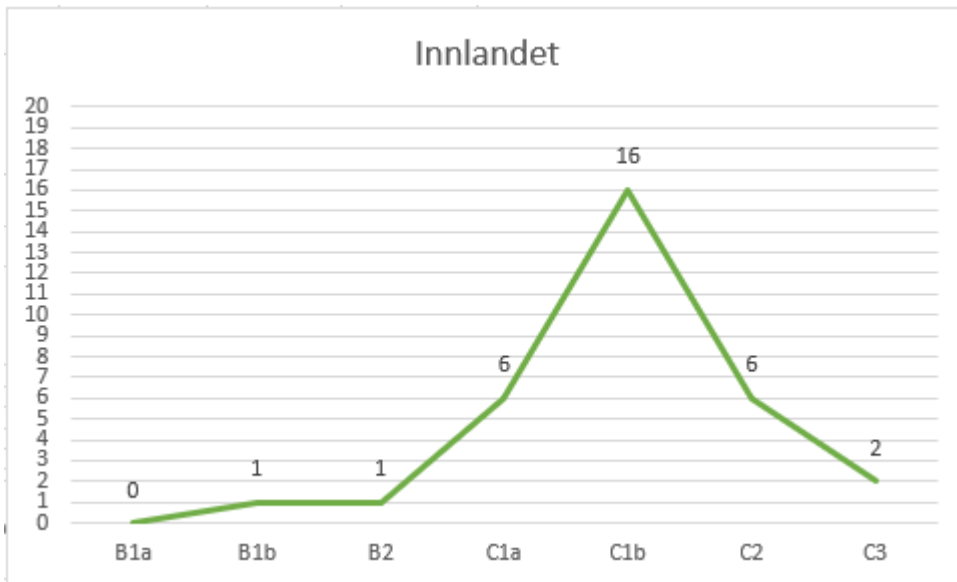
Figur 11

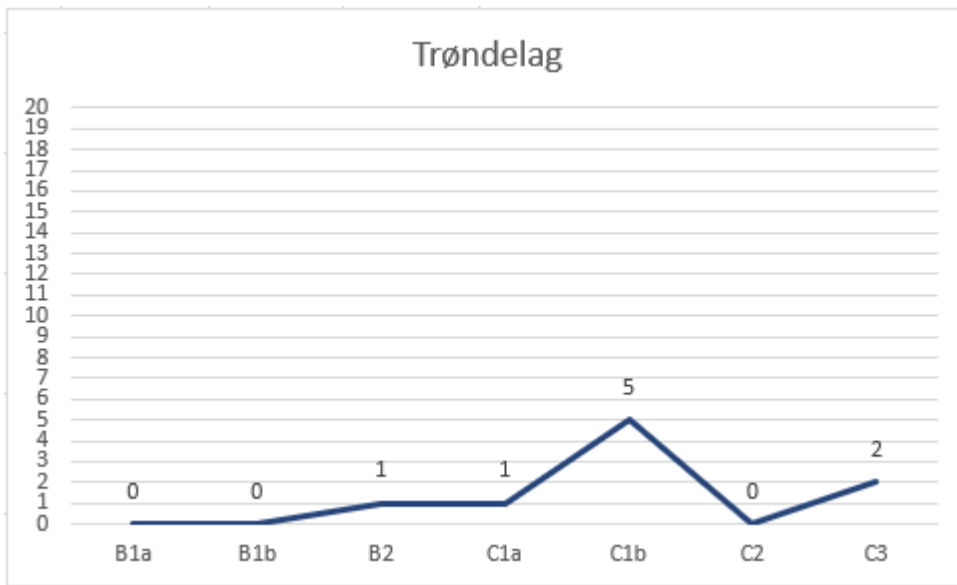
Figur 12

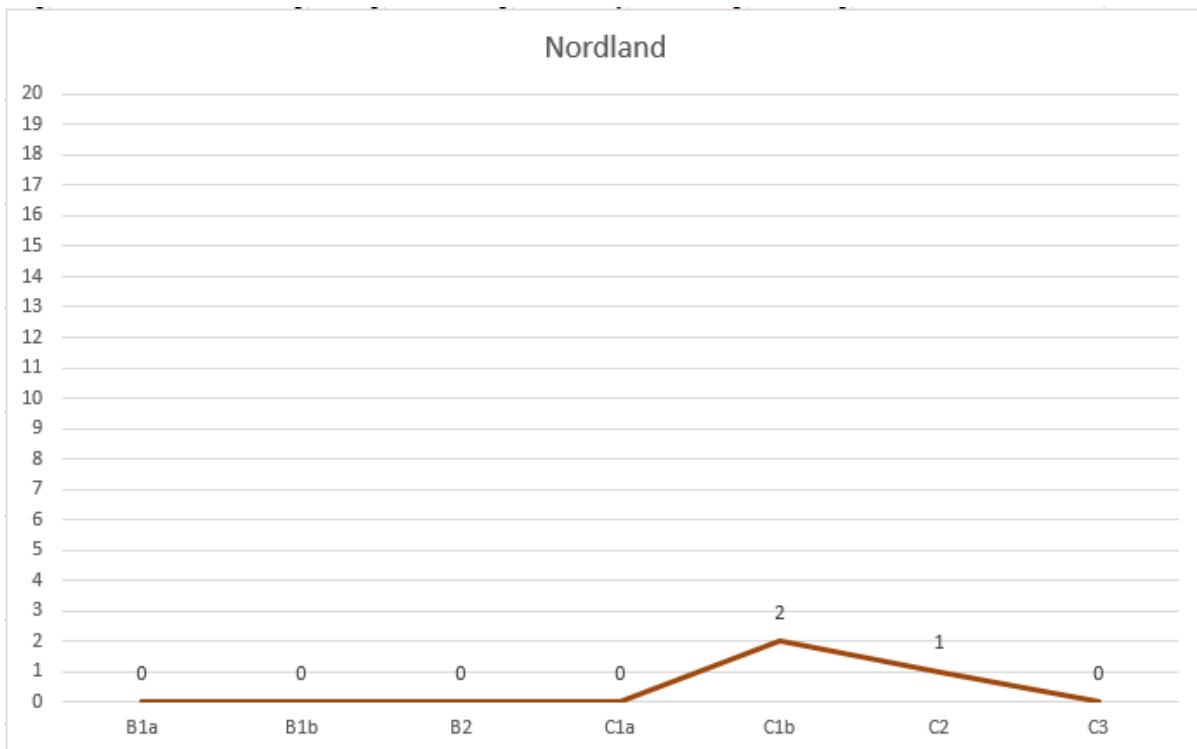
Figur 13

Figur 14

Figur 15

Figur 16

kilder:

- Ilkjær, J. (1990). *Illerup Ådal: 1: Die Lanzen und Speere: Textband* (Vol. 1). Aarhus University Press.
- Carnap-Bornheim, C. von. & Ilkjær, J. (1999). Import af romersk militærudstyr til Norge i yngre romertid. I I. Fuglestvedt, T. Gansum & A. Opedal. *Et Hus med mange rom: vennebok til Bjørn Myhre på 60-årsdagen: B. A: Vol. B. A* (s. 135-148). Arkeologisk museum i Stavanger.
- Rasmussen, B. B. (2003). Romerrigets soldater og den romerske hær. I L. Jørgensen, B. Storgaard & L. G. Thomsen (Red.), *Sejrens triumf: Norden i skyggen af det romerske imperium* (s. 148-165). Nationalmuseet.
- Joki. (2006). *Idealet om krigeren: våpengraver i Norge i perioden 150/60-310/20 e.Kr. som kilde til ideologi og militær organisasjon*/[Masteroppgave i arkeologi, Arkeologisk institutt Universitetet i Bergen]. Bergen Open Research Archive. <https://bora.uib.no/bora-xmlui/handle/1956/22925>
- Ystgaard, I. (2014). *Krigens praksis: Organisert voldsbruk og materiell kultur i Midt-Norge ca. 100-900 e.Kr*/[Doktorgradsavhandling, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Det humanistiske fakultet, Institutt for historie og klassiske fag.] NTNU Open. <http://hdl.handle.net/11250/243149>
- Jensen, X. P. (2003). Vimosefundet. I L. Jørgensen, B. Storgaard & L. G. Thomsen (Red.), *Sejrens triumf: Norden i skyggen af det romerske imperium* (s. 224-238). Nationalmuseet.
- Grane, T. (2007). *The Roman Empire and Southern Scandinavia - a Northern Connection. A re-evaluation of military-political relations between the Roman Empire and the Barbaricum in the first three centuries AD with a special emphasis on southern Scandinavia*/[Doktorgradsavhandling, SAXO-Institute, University of Copenhagen] https://pure.kb.dk/ws/files/9217041/2007_Grane_PhD_dissertation.pdf
- Ystgaard, I. (2020). Warfare and recruitment in Iron Age central Norway. I H. L. Aannestad, U. Pedersen, M. Moen, E. Naumann & H. L. Berg (Red.), *Vikings Across Boundaries: Viking-Age Transformations - Volume II* (s. 285-303). Routledge.

